

Björn Baderstens och Jakob Gustavssons bok "Vad är statsvetenskap? Om undran inför politiken" har kommit ut i två upplagor, den första 2010 och den andra, något reviderad, 2015. I förordet till den första upplagan skriver författarna så här (sid. 7):

"Varje år påbörjar tusentals personer studier i statsvetenskap vid universitet och högskolor i Sverige. Trots det finns det få breda och översiktliga introduktionsböcker i ämnet, särskilt på svenska. Denna bok utgör ett försök att fylla detta tomrum. Boken är i alla avseenden tänkt som en introduktion. Vår ambition har varit att ta ett helhetsgrepp om ämnet och presentera det på ett enkelt och överskådligt sätt. Vi har därtill utformat boken utifrån hur vi tror att man som student tänker och resonerar när man inleder sina studier i statsvetenskap."

Detta är, det skall omedelbart sägas, en mycket underlig bok, vilket jag strax skall visa. Låt mig emellertid först kommentera påståendet att det finns "få breda och översiktliga introduktionsböcker i ämnet, särskilt på svenska." Författarna skriver alltså inte att det inte finns någon bok, utan att de är få. Och bland de böcker de nämner i sammanhanget – dock först i bokens slutavsnitt (sid. 151) – finns bland andra Leif Lewins "[Statsvetenskapens grunder](#)" och Olof Peterssons "[Samhällskonsten](#)", båda karakteriserade som "eleganta". (Länkarna under titlarna hänvisar till mina egna, Erik Mobergs, kritiska granskningar av arbetena.) Men trots detta talar alltså författarna om ett tomrum som de avser att fylla.

Så till underligheterna. I det första stycket i kapitel 3 står bland annat följande (sid. 35): "Vad kan vi veta om politik? Frågan har inget enkelt och enhetligt svar. Någon skulle till exempel hävda att vi faktiskt vet att Sveriges riksdag har 349 ledamöter, ... Andra skulle hävda att vår kunskap om politik inte kan ges en sådan allmängiltig, objektiv innebörd. ... Ytterligare andra skulle hävda att vi inte kan veta någonting alls om politik, ... "

Ja, det stycke från vilket de tagna passagerna är hämtade innehåller visserligen fler exempel än det om antalet ledamöter i riksdagen, men det exemplet finns där också. Så vad menar författarna? Hur, och med vilka skäl, kan man hävda att man inte vet hur många ledamöter som finns i riksdagen?

I sitt fortsatta resonemang berättar författarna (sid. 36) historien om uppsalafilosofen Boström som frågade sina tentander om en kamin som stod i rummet befann sig "inom eller utom kandidaten". Och det enligt Boström rätta svaret var "inom" kandidaten. Boström var vad som kallas ontologisk relativist (ontologi är läran om vad som finns) snarare än ontologisk realist. En ontologisk realist anser däremot att kaminen har en av betraktaren oberoende existens och sålunda, i det aktuella fallet, finns utanför kandidaten.

Efter denna anekdot om Boström överför författarna så distinktionen till politiken och statsvetenskapen. "Finns politiken", frågar de sålunda (sid. 37), "utom oss själva, har politiken en av oss som samhällsbetraktare oberoende existens? Eller finns politiken endast inom oss själva, konstruerad genom vårt medvetande och språk?"

Varför, kan man nu fråga sig, ägnar sig författarna åt dessa bisarra utläggningar, som är mycket mer omfattande och omständliga än de här korta citaten ger ett intryck av. Boken skall ju handla om, och vara en introduktion till, statsvetenskap. Ja, skälet är

uppenbarligen att de själva tar dem på allvar. Och det gör de bland annat genom att ta dem till utgångspunkt för en distinktion mellan positivistisk och hermeneutisk statsvetenskap.

Alltså, och för att börja med positivismen (sid. 40): ”För en forskare och student som tror att världen finns där ute tillgänglig för våra sinnen handlar statsvetenskap om att samla in så mycket fakta som möjligt om denna värld av politik, om att korrekt beskriva och förklara det som händer i den politiska verkligheten”. Men, och för att fortsätta med hermeneutiken (sid. 41), ”[f]ör en student och forskare som tror att världen helt konstrueras i det ögonblick vi med vårt språk ger uttryck för den handlar statsvetenskapen istället om att formulera meningsgivande berättelser om politik, berättelser som grundas i personliga erfarenheter.”

Och efter dessa preciseringar fortsätter författarna så här: ”Mellan dessa ytterligheter finns naturligtvis en lång rad möjliga vetenskapsteoretiska uppfattningar, som man som student och forskare kan ha. Det är också sällan som man i modern statsvetenskap möter forskare som förfäktar någon av ytterlighetsuppfattningarna, åtminstone inte i dess extrema former. De allra flesta statsvetare befinner sig någonstans mellan dessa ytterligheter.”

Jaså! Och hur beskriver man i så fall mellanformerna? Och kan en extrem hermeneutiker över huvud kallas för forskare? Det handlar ju om en person som formulerar ”meningsgivande berättelser om politik, berättelser som grundas i personliga erfarenheter.” Hur som helst så står författarna på sig i sitt försvar för hermeneutiken. De skriver sålunda (sid. 46) att ”[s]om alternativ till positivismen har den emellertid också alltmer kommit att färga modern samhällsvetenskap. Idén är på sätt och vis enkel. För att på djupet förstå mänskligt handlande, vilket politik i stor utsträckning består av, räcker det inte med yttre iakttagelser eller med logiskt tänkande. Vi måste ta till ytterligare en viktig kunskapskälla, nämligen igenkännandet eller empatin. Det är först när vi kan sätta oss in i hur andra människor känner och tänker, i hur människor upplever saker och ting, som vi verkligen kan förstå – det vill säga har kunskap om – deras handlingar.”

Återigen jaså! Nationalekonomin må ha sina brister som vetenskap, men den är ändå långt mer utvecklad än statsvetenskapen, och dess förklaringsvärde i ekonomiska sammanhang är betydande. Och ”economic man”, som är grundläggande i ekonomiska modeller, antas i de flesta sammanhang ha ett distinkt egenintresse även om detta antagande kan varieras. Så frågan är då: Är nationalekonomin grundad på ”yttre iakttagelser” och ”logiskt tänkande” eller på ”igenkännandet” och ”empatin”.

Man kan kanske svara på lite olika sätt, men min huvudpoäng är att svaret kan göras fullständigt oberoende av de mycket långa och omständliga resonemang med utgångspunkt från 1800-talsfilosofen Boström och kaminen i hans tentamensrum som Badersten och Gustavsson för. Resonemang som i grunden inte har något som helst med statsvetenskap att göra. Frågan om modeller med och utan mänskliga incitament i samhällsvetenskaperna kan istället diskuteras, och har diskuterats, på helt andra sätt. Två viktiga arbeten i sammanhanget är Herbert A. Simons ”Models of Man: Social and Rational” och James S. Colemans ”Foundations of Social Theory”.

Ett intressant drag hos Baderstens och Gustavssons bok är att den nästan helt saknar en utvecklingslinje eller röd tråd. Man skulle kunna ändra kapitlens

ordningsföljd nästan hur som helst och i allt väsentligt ha kvar samma bok. Ta till exempel kapitel 5 med titeln ”Statsvetenskapens begrepp”. Efter några avsnitt ägnade åt begreppet ”makt” kommer så ett avsnitt med titeln ”Stat” som börjar så här:

”Vad är egentligen en stat? För en statsvetare torde väl detta vara så gott som självklart. Begreppet stat är ju på många sätt konstituerande för statsvetenskapen som ämne; statsvetenskap är ju, som namnet antyder, vetenskapen om staten. Mot denna bakgrund är det möjligen förvånande att det i modern statsvetenskap inte råder någon djupare enighet om hur statsbegreppet ska förstås.” Dessa rader finns alltså långt in i boken, men de hade lika gärna, eller kanske till och med hellre, kunnat stå som en inledning i bokens allra första början.

Men hur som helst, låt oss nu se vad författarna har att säga om staten, på det ställe där texten faktiskt finns. De säger då (sid. 73) att, även om det råder oenighet bland statsvetarna om statsbegreppet, så är de sannolikt överens ”på en övergripande och mycket basal nivå”. Och samstämmigheten på den nivån sägs bestå i uppfattningen om staten såsom karakteriserad av ett avgränsat territorium inom vilket ett våldsmonopol är upprätthållet. Detta är fullt rimligt, men sedan fortsätter författarna så här (sid. 73):

”Enligt denna enkla definition har stater funnits mycket länge. Politiska formationer av detta slag finns sannolikt etablerade redan från 1500-talet f.Kr., bland annat i Kina. I Europa får statssystemet tydliga konturer genom framväxten av de grekiska stadsstaterna ett knappt årtusende senare. Löser vi därtill upp begreppsdefinitionens kriterier något så finner vi statsliknande företeelser redan så långt tillbaka som på 3000-talet f.Kr.”

Detta är helt enkelt fel. De tidiga egyptiska staterna liksom de tidiga staterna i Mesopotamien hade alla de nämnda egenskaperna. Någon upplösning av några kriterier krävs inte alls.

Och sedan fortsätter författarna så här (sid. 74): ”Den moderna staten, så som vi idag känner den, med en suverän och mycket tydligt centraliserad auktoritet över ett avgränsat territorium, tar form under 1500- och 1600-talet i samband med de absolutistiska staternas framväxt i Västeuropa. Nu framträder tydligt de drag som vi i vår samtid förknippar med en stat: en stående krigsmakt, centraliserad byråkrati, ett centralt administrerat skattesystem och diplomatiska relationer med andra stater.”

Återigen fel! Alla de egenskaper som här räknas upp fanns i till exempel de tidiga egyptiska staterna, de tidiga staterna i Mesopotamien och de tidiga kinesiska staterna. Dessutom är begreppet ”den moderna staten” minst sagt underligt. De moderna staterna har sinsemellan mycket olika karaktär, alltifrån väl fungerande demokratier till hårdföra diktaturer och en lång rad olika mellanformer.

I sin diskussion om stater skriver författarna vidare följande (sid. 73): ”Genom historien har staten ... tagit sig många olika uttryck: från hellenistiska enväldet och romerska kejsardömen till demokratiska grekiska stadsstater och romerska republiker; från den tidiga medeltidens lapptäcke av privatiserad, feodal statsmakt till Norditaliens gemenskapstillvända stadsstater; från renässansfurstendömen och kejsarliga imperier till Nordeuropas självständiga handelsstäder. Statens karaktär och organisation har skiftat med tidsandan.”

Vad är detta för något? Vad betyder begreppet "tidsandan"? Är den gemensam för hela världen eller skiftar den från region till region? På vilket sätt påverkar den staters "karaktär och organisation"? Ja, så kan man fråga, men dessa frågor har naturligtvis inget svar. Påståendet om tidsandan är bara rent flum. Och det är inte vilket oskyldigt flum som helst eftersom det gäller staters karaktär och organisation i en bok om vetenskapen om stater. Och, inte bara det, det är dessutom fullt möjligt att på ett distinkt och konkret sätt förklara varför olika stater sett ut på olika sätt och haft olika egenskaper.

Från staten går jag sedan till bokens undertitel "Om undran inför politiken". Om denna undran skriver författarna att (sid. 7) "[i] boken ger vi oss i kast både med de frågor om samhälle och politik som statsvetare ställer – med statsvetarens undran inför politiken – och med de svar som statsvetare har ansett sig ha kommit fram till". Så är det emellertid knappast. Boken innehåller visserligen ett nästan oändligt antal frågor, mer eller mindre intressanta och ofta i långa, tämligen osorterade sekvenser, som till exempel denna (sid. 19):

"Hur skall vi förstå den förre centerpartiledaren Olof Johanssons beslut att avgå från den borgerliga regeringen 1994? Vilka idéer om rättvisa genomsyrar socialdemokratins syn på det så kallade rut-avdraget, det vill säga möjligheten att få skattereduktion för hushållsnära tjänster? Vad är det som ligger bakom de sydeuropeiska ländernas delvis motsträviga hållning visavi en utvidgning av den Europeiska unionen?"

Eller denna (sid. 41): "Hur uppfattar en ung kvinna i Senegal, som tjänar sitt uppehälle på att sälja färskt vatten till människor i närbelägna byar, att multinationella företag etablerar sig i landet och tar över vattenförsörjningen? Hur uppfattar de människor som tvingats lämna krigshärjade områden och söker asyl i ett främmande europeiskt land den relativt restriktiva migrationspolitik som den Europeiska unionen bedriver? Vad säger det om svensk politik, när den dåvarande socialdemokratiska riksdagsledamoten Mona Sahlin 1996 tvingades ta 'time out' från rikspolitiken som en följd av hennes uttalande att det hade gått bättre för henne om hon hade haft slips och vägt tjugo kilo mer?"

Eller denna (sid. 46): "Hur resonerade president Kennedy och hans närmaste medarbetare under uppseglingen av konflikten med Sovjetunionen i samband med den så kallade Kubakrisen i oktober 1962? Hur ska vi förstå den svenska socialdemokratins kovändning i frågan om avdraget för hushållsnära tjänster? Vad är det för underliggande maktstrukturer som gör att jämställdhetsarbetet i samhället går så sakta framåt? Vad är det för syn på invandrare som Sverigedemokraternas ledare Jimmie Åkesson ger uttryck för när han uttalar sig i media?"

Det ställs alltså nästan hur många frågor som helst. Men hur är det med de utlovade svaren? De lyser starkt med sin frånvaro. Om de svar som statsvetare anser sig ha kommit fram till sägs praktiskt taget ingenting. Boken innehåller ingen som helst redovisning – och ännu mindre någon samlad sådan – av inom statsvetenskapen uppnådda resultat. Som jämförelse kan man tänka sig en lärobok i fysik som inte innehåller någonting alls om inom fysiken uppnådda resultat!

Ytterligare en egendomlighet är behandlingen av samhällsvetenskaplig teori. Författarna skriver sålunda så här (sid. 18): "För statsvetaren, som studerar människor

och samhällen, kan det emellertid av flera skäl vara svårt att formulera ... generella empiriska teorier. Samhället förändras ju hela tiden och verkligheten blir på så sätt ett rörligt mål för forskaren. Våra empiriska teorier kan därför inte vara annat än temporära beskrivningar av verkligheten.” Detta är emellertid knappast sant. Även naturen ändrar sig ju hela tiden, men ändå är det möjligt att formulera naturvetenskapliga teorier, och skälet är att vissa grundelement, till exempel atomer och molekyler, är konstanta. Och på samma sätt har människor, som ju kan betraktas som grundelement i samhällsvetenskaperna, haft likartade egenskaper sedan de började uppträda på jorden. Att bilda och utveckla samhällsvetenskapliga teorier är därför rimligen fullt möjligt.

Och lite senare i framställningen tycks författarna också ha ändrat sig till den uppfattningen. ”För att reda ut sin undran, angripa sitt problem och besvara sina frågeställningar”, skriver de sålunda (sid. 93), ”behöver statsvetaren ta ställning till hur hon eller han ska arbeta med den *teori* som finns inom ämnet. Att arbeta i anslutning till vetenskaplig teoribildning är en central del i all vetenskaplig verksamhet.” Så skriver alltså författarna, men det får en också att undra vilken fot de egentligen vill stå på? Vad menar de med teori?

Det torde vid det laget ha framgått att jag är mycket kritisk till Baderstens och Gustavssons bok, och jag skulle kunna fortsätta på ungefär samma sätt med utförliga kommentarer till olika resonemang och framförda uppfattningar. Jag begränsar mig emellertid istället till en del kortare kommentarer.

För det första: Boken innehåller ingen utförligare diskussion om diktaturer trots att diktaturen är den särklassigt vanligaste statsformen genom världshistorien. Den enda beskrivning som finns är denna (sid. 79): ”Demokratins antites eller negation är ... diktaturen, ett styrelseskick där makten är koncentrerad till en viss person eller en viss grupp av personer som inte sällan utövar obegränsad makt.”

För det andra: Trots författarnas ambition att (sid. 7) ”återge den mångfald som i dag präglar det vetenskapliga studiet av politik” och (sid. 8) ”att så långt som möjligt försöka avspegla statsvetenskapens metodologiska och vetenskapsteoretiska pluralism”, så nämns inga riktningar, som till exempel public-choice eller socialkonstruktivism, vid namn.

För det tredje: Ingenting över huvud sägs om ämnet nationalekonomi trots att detta ämne och statsvetenskapen har viktiga överlappningsområden. Det räcker ju med att tänka på skatter.

För det fjärde: På flera ställen sägs att statsvetenskapen utvecklats speciellt snabbt under tiden efter andra världskriget. Författarna skriver till exempel (sid. 20) om ”de första decennierna efter andra världskriget, då ämnet var under snabb utveckling”. Och ändå fanns mycket betydande statsvetare som verkade före eller just i början av denna tid, till exempel Moisey Ostrogorski (1854-1921), Elmer Eric Schattschneider (1892-1971), V. O. Key, Jr. (1908-1963), David B. Truman (1913-2003) och Maurice Duverger (1917-2014). Frågan är i själva verket om det under de efterkrigsdecennier Badersten och Gustavsson talar om funnits ytterligare någon statsvetare av samma kaliber som de just nämnda. Intressant är under alla förhållanden att dessa statsvetare alls inte nämns, liksom att väldigt få statsvetare över huvud taget

nämns vid namn. Och detta gäller även den enligt Badersten och Gustavsson så betydelsefulla efterkrigstiden.

För det femte: Jag har redan nämnt en del faktafel, men det finns fler varav en del förefaller vara ett resultat av ren nonchalans. Efter konstaterandet (sid.80) att direktdemokrati ”idag är mycket sällsynt” säger författarna sålunda att ”[d]e moderna demokratiska systemen är istället som regel representativa”. Enligt dessa formuleringar finns sålunda undantag, men sanningen är att *alla* dagens demokratier är representativa.

Och för det sjätte: Frågor om krigs orsaker är naturligtvis ett viktigt ämne som också behandlas av och till i boken. Men återigen på ett ytligt sätt. Författarna skriver till exempel så här (sid. 77): ”Att många av historiens väpnade konflikter har haft nationalistiska förtecken är följaktligen inte särskilt märkligt. Och även i dag ser vi hur många konflikter, både mellan och inom stater, har sina grunder i nationalistiska strävanden.” Kan så vara, men många både mellan- och inomstatliga konflikter har idag också religiösa orsaker. Om detta sägs inget. Varför?

Till sist: Författarna skrev, som jag redan nämnt, inledningsvis att vi utformat vår bok ”utifrån hur vi tror att man som student tänker och resonerar när man inleder sina studier i statsvetenskap”. Jag har svårt att tro att de lyckats. Hur många studenter funderar, när de inleder sina studier, över om politiken finns utanför eller innanför dem själva? Hur många är intresserade av massvis av frågor snarare än av svar? Hur många saknar intresse för de resultat som statsvetenskapen faktiskt kommit fram till? Inte så många om jag själv får gissa. Att författarna inte lyckats ta ”ett helhetsgrepp om ämnet” är under alla förhållanden uppenbart. Och lika uppenbart är att de inte lyckats presentera statsvetenskapen på ett ”enkelt och överskådligt sätt”.